

Sociální zabezpečení

6. Sociální pojištění – důchodové pojištění

FSS MU – Katedra sociální politiky a sociální práce

Důchodové pojištění – základní informace

➤ upravují ho zákony:

❖ č. 155/1995 Sb. o důchodovém pojištění

❖ č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení

❖ č. 427/2011 Sb. o doplňkovém penzijním spoření

❖ je nejvýznamnějším schématem sociálního pojištění – týká se největšího množství osob (univerzalistický princip)

❖ systém základního důchodového pojištění zahrnuje pouze obligatorní dávky, které jsou odvozeny z příjmu z výdělečné činnosti

➤ sociální situace

❖ v rámci základního důchodového pojištění jsou zabezpečeny všechny případy dlouhodobého ohrožení jednotlivce následkem sociální události, při které dochází ke ztrátě zdroje obživy (tedy výdělku) a schopnosti si takový zdroj opatřit:

stáří ► starobní důchody

invalidita ► invalidní důchody

ztráta živitele ► pozůstalostní důchody (vdovský x vdovecký; sirotčí)

➤ účast na pojištění – okruh pojištěných osob

❖ povinná účast - lidé výdělečně činní jsou účastni, pokud jim výdělečná činnost svým rozsahem zakládá účast na pojištění

❖ mezi pojištěné patří zaměstnanci v pracovním poměru, příslušníci Policie ČR, Vězeňské služby ČR, členové družstva, OSVČ, zaměstnanci činní na základě dohody o provedení práce, soudci, členové zastupitelstev, členové vlády, prezident, dobrovolní pracovníci pečovatelské služby atd.

❖ také např. osoby evidované na ÚP, osoby se zdravotním postižením zařazené v teoretické a praktické přípravě, osoby pečující o dítě mladší 10 let závislé na pomoci jiné osoby I. -IV. stupni, pečující o dítě mladší 4 let

❖ také osoby ve výkonu trestu odnětí svobody zařazené do práce, osoby konající vojenskou službu v ozbrojených silách

❖ osoby soustavně se připravující na budoucí povolání studiem na střední nebo vysoké škole v ČR, osoby vykonávající dlouhodobé dobrovolnické služby, osoby pobývající v cizině, pokud následovaly do místa vyslání k výkonu práce v zahraničí nebo k výkonu zahraniční služby svého manžela nebo registrovaného partnera, který je státním zaměstnancem podle zákona o státní službě nebo jiným zaměstnancem

❖ kompletní výčet osob výdělečně činných podléhajících povinné účasti na pojištění § 5 zákona č. 155/1995 Sb. o důchodovém pojištění

➤ **rozhodné období** ► určené zákonem o důchodovém pojištění, je období od roku 1986 do roku bezprostředně předcházejícího roku přiznání důchodu; všechny příjmy, z nichž bylo odvedeno pojistné na sociální zabezpečení

❖ časový úsek, v němž se zjišťuje výše osobního vyměřovacího základu

❖ začíná kalendářním rokem bezprostředně následujícím po roce, v němž pojištěnec dosáhl 18 let věku, končí až kalendářním rokem bezprostředně předcházejícím roku přiznání důchodu

❖ (do rozhodného období se nezahrnují roky před rokem 1986 – plná délka 30 let se tedy týká důchodů přiznaných až v roce 2016

➤ **výpočet důchodů**

❖ **základní výměra:** stanoví se procentní sazbou z průměrné mzdy, je stejná pro všechny důchody, upravuje ji každým rokem nová vyhláška (zhruba 10% průměrné mzdy ve společnosti) ► v roce 2020 je rovna **3550 Kč**

❖ **procentní výměra:** stanoví se procentní sazbou z výpočtového základu (výše osobního vyměřovacího základu) a počtu let pojištění (tj. $1,5\% \times$ počet let celkové doby pojištění); liší se podle druhu důchodu; čím vyšší doba pojištění a čím vyšší osobní vyměřovací základ, tím vyšší měsíční starobní důchod; může být snížena za dobu předčasnosti nebo zvýšena za dobu přesluhování

➤ **osobní vyměřovací základ**

❖ je zjednodušeně řečeno průměrná měsíční mzda v současné hodnotě, přičemž dřívější příjmy se přepočítávají na současnou úroveň pomocí koeficientů

❖ OVZ představuje průměrný měsíční příjem, kterého osoba dosáhla v rozhodném období a stanoví se tak, že se stanovený koeficient nárůstu vyměřovacího základu vynásobí zlomkem, v jehož čitateli je roční úhrn vyměřovacích základů dosažených v rozhodném období a ve jmenovateli je součet všech kalendářních dnů rozhodného období. Jsou-li v rozhodném období vyloučené doby, snižuje se o ně počet kalendářních dnů připadajících do rozhodného období

❖ při výpočtu starobního důchodu v roce 2021 se osobní vyměřovací základ bude počítat z příjmů, ze kterých bylo zapláceno sociální pojištění, v letech 1986 až 2020; výši osobního vyměřovacího základu tedy ovlivní příjmy za posledních 34 let

➤ **výpočtový (roční vyměřovací) základ**

❖ určí se redukcí osobního vyměřovacího základu, což je měsíční průměr úhrnu ročních vyměřovacích základů pojištěnce za rozhodné období; za roční vyměřovací základ pojištěnce se považuje úhrn vyměřovacích základů (zjednodušeně řečeno výdělků) za jednotlivý kalendářní rok rozhodného období vynásobený koeficientem nárůstu všeobecného vyměřovacího základu

➤ **redukce osobního vyměřovacího základu (redukční hranice)**

❖ redukční částky pro výpočet důchodu v roce 2021 jsou stanoveny takto:

do 15 595 Kč - zápočet plně

nad 15 595 Kč do 141 764 Kč - zápočet 26 %

nad 141 764 - nepřihlíží se

➤ **vyloučené doby - nezpůsobí snížení průměru příjmů pro výpočet důchodu!!!**

❖ při stanovení vyměřovacího základu se vylučují z rozhodného období ► nedojde tak k rozmělnění (snížení) průměru výdělků (vyměřovacího základu) pro výpočet důchodu - doba pobírání dávek nemocenského pojištění nahrazující příjem z výdělečné činnosti, doba pobírání invalidního důchodu pro invaliditu třetího stupně, účasti na pojištění osob pečujících o děti do 4 let věku nebo o osoby závislé na pomoci jiné fyzické osoby ve stupni II až IV atd.

❖ společným znakem vyloučených dob je to, že jde v jistém ohledu o sociální události, v jejichž průběhu nebývá dosahováno příjmů započitatelných do vyměřovacího základu pro odvod pojistného na sociální zabezpečení.

➤ **náhradní doba pojištění**

❖ období, kdy z vážných, společensky uznávaných důvodů není vykonávána výdělečná činnost a přesto je tato doba hodnocena (byť často v kráceném rozsahu) jako doba, za níž bylo pojistné uhrazeno.

❖ jedná se např. o dobu vedení v evidenci Úřadu Práce České republiky (doba vedení v této evidenci, po kterou nebyly vypláceny dávky v nezaměstnanosti, se hodnotí v rozsahu nejvýše tří roků zjišťovaných zpětně ode dne vzniku nároku na důchod; přitom dobu evidence před 55. rokem věku pojištěnce do ní lze započítat jen v rozsahu jednoho roku), o dobu studia do 31. 12. 2009, pobírání invalidního důchodu pro invaliditu třetího stupně či péče o dítě/osobu závislou.

❖ období, ve kterém se neodvádí žádné pojistné, přesto se tyto doby za určitých podmínek započítávají do potřebných let pojištění pro důchod

Příjmy v systému důchodového pojištění

➤ tok finančních prostředků do systému

- ❖ daně

- ❖ příspěvky zaměstnanců a zaměstnavatelů na důchodové pojištění

➤ shromažďování finančních prostředků v systému

- ❖ státní rozpočet – účetně jsou prostředky součástí rozpočtu, ale sledují se odděleně a použity mohou být jen na financování důchodů - zvláštní účet, který je součástí státního rozpočtu – jedna z variant (v ČR)

- ❖ zvláštní fond oddělený od státního rozpočtu – jedna z variant (ne v ČR)

➤ mechanismus financování důchodů

- ❖ průběžné („pay as you go“) – stávající výdělečně činní odvádějí příspěvky, které jsou formou dávek vyplaceny stávajícím důchodcům

- ❖ fondové (capital reserve) – pojištěnci si vytvářejí vlastní kapitálové rezervy; správce úspory zhodnocuje a vytváří se kapitál; privátní pojišťovací systémy

➤ dvousložková konstrukce

- ❖ 1. složka je stanovena pevně pro všechny (základní důchod – **základní výměra**) – slouží jako „dno“, 2. složka je částka stanovená v procentech z průměrného příjmu – **procentní výměra**

Riziko vzniku problémů fiskální stability v důchodových systémech

➤ v současnosti je největším „problémem“ nevyváženost počtu obyvatel v jednotlivých věkových kohortách – zvyšování podílu osob v důchodovém věku proti ekonomicky aktivní populaci

❖ **příčiny:** klesá porodnost, v ČR významně po roce 1989, děti v pozdějším věku, přibývá bezdětných, málo 3. dětí, prodlužuje se délka života (v 60.-90. letech 20. století vzrostla délka života o 8 let, očekává se, že bude pokračovat)

➤ z hlediska důchodů jde o riziko financování počtu let mezi odchodem do důchodu a smrtí seniora

➤ očekává se nepříznivý demografický vývoj prognóza do budoucna ► v systému založeném na mechanismu pay-as-you-go, kdy ekonomicky aktivní přispívají do systému, z něhož se současně vyplácí ekonomicky neaktivní (senioři), může jít do budoucna o velký problém až 1:1,5-2) ► může vést k ekonomické nerovnováze v důchodových systémech

➤ **reformy důchodového systému**

➤ zavedení zvláštního účtu důchodového pojištění (1996) – jasný pohled na důchodový systém – přebytky pouze do důchodů ► zvláštní účet rezervy pro důchodovou reformu; objemově málo významný.

❖ zvyšování věku odchodu do důchodu (pro pojištěnce narozené 1977 věk odchodu do důchodu stanoven na 67 let, není konečná hodnota, roste o dva měsíce za každý rok) – skutečný věk odchodu bývá nižší; nově stanoveno na max 65 let

➤ sjednocení věku odchodu do důchodu pro ženy a muže

- ❖ zpřísnění podmínek pro předčasné důchody (progresivní trvalé snížení procentní výměry podle toho, o kolik dříve jde do důchodu až o 1,5 procenta); vyžaduje schopnost udržet se na trhu práce do vysokého věku
- ❖ zvýšení možnosti pracovat po dosažení důchodového věku
- ❖ hodnocení náhradních dob ve sníženém rozsahu atd.
- změna ve výši důchodů a nebo v příjmech systému
- ❖ snižování úrovně důchodů – mírně se snižuje poměr důchodu k předchozímu výdělků (poměr náhrady) – citlivá záležitost, protože to má značené reálné dopady na životní úroveň důchodců (a je to politicky nepopulární opatření)
- ❖ zvyšování příspěvků platících generací (rizika: zátěž z hlediska nákladů na pracovní sílu)

II pilíře důchodového systému

➤ I. pilíř – povinný; státní, průběžně financovaný

- ❖ základní pilíř stávajícího průběžného důchodového systému ► vyplácí se z něj aktuální starobní důchody
- ❖ účastníkem je fyzická osoba starší 18 let, která je poplatníkem důchodového pojištění
- ❖ povinný odvod ze mzdy - povinné důchodové pojištění
- ❖ správcem peněžních prostředků je stát
- ❖ financování je prostřednictvím 28 % odvodů z hrubé mzdy
- ❖ výplata prostředků po odchodu do důchodu ve formě starobního důchodu od státu

➤ **II. pilíř – dobrovolný; doplňkové penzijní spoření**

- ❖ pilíř stávajícího důchodového systému již od roku 1994.
- ❖ DPS vzniká na základě **smlouvy o doplňkovém penzijním spoření** mezi účastníkem a penzijní společností dnem stanoveným v této smlouvě - s jednou penzijní společností může účastník uzavřít pouze jednu smlouvu o doplňkovém penzijním spoření
- ❖ účastníkem je možno být od narození (změna v roce 2016, do té doby až od 18 let)
- ❖ dobrovolný finanční produkt ve formě doplňkového penzijního spoření (dříve označován jako penzijní připojištění do 31. 11. 2012)
- ❖ občané se aktivně podílí podle individuální situace na **zabezpečení své budoucnosti formou spoření** se státním nebo zaměstnaneckým příspěvkem
- ❖ správce peněžních prostředků od 1. 1. 2013 soukromá penzijní společnost
- ❖ financování prostřednictvím vlastního příspěvku účastníka, příspěvku státu (při příspěvku alespoň 300 Kč - státní příspěvek představuje **státní dotaci do systému** a současně zvyšuje pravomoc státních orgánů kontrolovat činnosti penzijních fondů)
- ❖ případně příspěvku zaměstnavatele, daňové odpočty (státní podpora) ► nad určitou výši příspěvku odečitatelné od základu daně z příjmu
- ❖ ukončení účasti v pilíři prostřednictvím výpovědi smlouvy za daných pravidel
- ❖ dědění nasporených prostředků je možné

Starobní důchod

➤ Podmínky nároku

- ❖ získání potřebné doby pojištění (35 let) a
- ❖ dosažení určité věkové hranice (tj. věku 65 let)

Parametry výpočtu důchodu přiznaných od 1. 1. 2021

- **výše základní výměry důchodu činí 3 550 Kč** (pro rok 2021)
- rozhodné období, za něž se zjišťují výdělky pro výpočet důchodu, zahrnuje roky 1986 až 2020;
- redukční hranice pro stanovení výpočtového základu jsou I. hranice **15 595 Kč** a II. hranice **141 764 Kč**; (pro rok 2021)
- **procentní výměra důchodu činí za každý celý rok důchodového pojištění získaný do doby nároku na důchod 1,5 %** výpočtového základu. Výpočtový základ se stanovuje z osobního vyměřovacího základu (průměru příjmů za rozhodné období, příjmy se upravují příslušnými koeficienty na úroveň současné hodnoty)
- procentní výměra se zvyšuje o 1000 Kč u osob, které dosáhly věku 85 let

❖ minimální výše starobního důchodu:

minimální výše procentní výměry důchodu činí podle zákona o důchodovém pojištění **770 Kč**; k procentní výměře důchodu náleží ještě základní výměra, která je stejná pro všechny důchody a **v roce 2021 činí 3 550 Kč**; **minimální měsíční výše důchodu přiznaného v roce 2021 tedy činí celkem 4 320 Kč**

➤ Příklad:

Paní Jejdová dosáhne řádného důchodového věku 25. ledna 2020; osobní vyměřovací základ paní Jejda bude činit 25 620 Kč a získá dobu pojištění v rozsahu 44 let ► jak vysoký starobní důchod bude paní Jejda mít?

Doba pojištění v celých letech	44 let
Osobní vyměřovací základ	25 620 Kč
První redukční hranice (do 15 595 Kč , ze 100 %)	15 595 Kč
Druhá redukční hranice (od 15 595 Kč do 141 764 Kč , z 26 %)	2606,5 Kč
Výpočtový základ (15 595 Kč + 2606,5 Kč)	18 201,5Kč
Zápočet za dobu pojištění (44 let x 1,5 %)	66,0 %
Procentní výměra důchodu (18 201,5Kč x 66 %)	12 012,99 Kč
Základní výměra důchodu	3 550 Kč
Měsíční důchod (3550 + 12 012,99)	15563 Kč

➤ **každý rok pojištění hraje roli**

❖ měsíční výše státního starobního důchodu závisí na získané době pojištění (je možno platit pojištění více než 35 let, podle toho, jak dlouho pracujete). Čím vyšší doba pojištění, tím vyšší měsíční státní starobní důchod. Při výpočtu státního starobního důchodu se hodnotí doba pojištění získaná v celých ukončených letech. Při výpočtu celkového počtu let pojištění se nejdříve sečte celková získaná doba pojištění ve dnech a vydělí se 365 dny (nerozlišují se tedy přestupné roky), tím se převedou dny na celé roky.

➤ **souběh nároků na důchody a jejich výplatu**

❖ jsou-li splněny současně podmínky nároku na výplatu více důchodů téhož druhu nebo výplatu starobního a invalidního důchodu, vyplácí se jen jeden důchod a to vyšší.

➤ **souběh starobního důchodu s příjmem z výdělečné činnosti**

❖ pojištěnec může pobírat tento starobní důchod v plné výši bez ohledu na to, jakou výdělečnou činnost vykonává

➤ **péče o osobu závislou na pomoci a doba pojištění**

❖ pro účely důchodového pojištění se hodnotí jako doba pojištění, tedy obdobně jako např. doba zaměstnání nebo doba samostatné výdělečné činnosti;

❖ další podmínkou hodnocení je, že pečující osoba musí žít s osobou opečovávanou v domácnosti; podmínka domácnosti se ovšem nevyžaduje, jde-li o blízkou osobu

➤ **evidence na Úřadu práce těsně před důchodem**

❖ doba vedení v evidenci úřadu práce je náhradní dobou pojištění a v zákonem stanoveném rozsahu se započítá pro nárok na důchod i jeho výši; je také dobou vyloučenou, tzn. že nezpůsobí snížení průměru příjmů pro výpočet důchodu; doba vedení v evidenci uchazečů o zaměstnání, po kterou je vám vyplácena podpora v nezaměstnanosti nebo podpora při rekvalifikaci, se započítává vždy; doba vedení v evidenci uchazečů, po kterou podpora není vyplácena, se však započítává v rozsahu maximálně tří let; tato doba tří let se zjišťuje zpětně ode dne vzniku nároku na důchod s tím, že doba, která byla získána před dosažením 55 let věku, se do ní započítává nejvýše v rozsahu jednoho roku.

Předčasný starobní důchod

❖ smyslem je zejména řešit sociální situaci občanů, kteří v krátké době před dosažením důchodového věku ztratili zaměstnání

❖ podmínkou je získání potřebné (minimální) doby pojištění, a to v rozsahu potřebném pro nárok na obecný starobní důchod; **základní výměra zůstává stejná jako u starobního, krátí se procentní výměra**

❖ pojištěnci je důchod přiznán, pokud mu do dosažení důchodového věku ode dne, od něhož se starobní důchod přiznává: **chybí nejvýše 3 roky**

pokud je důchodový věk pojištěnce vyšší jak 63 let, vznikne mu nárok na předčasný starobní důchod, pokud dosáhnul alespoň věku 60 let a chybí mu do dosažení důchodového věku nejvýše 5 roků

příklad:

❖ je-li důchodový věk nižší než 63 let, může být předčasný starobní důchod přiznán nejvýše o 3 roky dříve před dosažením důchodového věku. Je-li důchodový věk alespoň 63 let, může být předčasný starobní důchod přiznán až o 5 let dříve, ale ne dříve než od dosažení 60 let věku.“ Pokud je tedy důchodový věk občana např. 63 let a 8 měsíců, může jít do důchodu dříve nejvýše o 3 roky a 8 měsíců dříve; občan s důchodovým věkem 64 let a 2 měsíce může jít do důchodu dříve nejvýše o 4 roky a 2 měsíce atd. Teprve lidé, jejichž důchodový věk je 65 let, budou moci mít předčasný starobní důchod přiznaný o celých 5 let dříve před dosažením důchodového věku.

❖ přiznání předčasného důchodu vylučuje nárok na řádný starobní důchod; **krácení je trvalé!!!**

Krácení předčasného důchodu

❖ krácení u předčasného důchodu se provádí za **každých započatých 90 kalendářních dní**, o které se odejde dříve do předčasného důchodu před dosažením řádného důchodového věku. Krácení se provádí u výpočtového základu o:

0,9 % za období prvních 360 kalendářních dnů

1,2 % za období od 361. kalendářního dne do 720. kalendářního dne

1,5 % za období od 721. kalendářního dne

❖ při příliš brzkém odchodu do předčasného důchodu je krácení vyšší než 25 % oproti situaci, kdyby žadatel o předčasný důchod pracoval až do dosažení řádného důchodového věku.

příklad:

Muž nar. 1. 12. 1958 – jeho důchodový věk je 63 let a 10 měsíců, dosáhne ho tedy 1. 10. 2022. K 17. 10. 2019 – o bezmála tři roky dříve – odejde do předčasného starobního důchodu (tj. přesně o 1 080 dnů před dosažením důchodového věku, tedy 12 devadesátidenních úseků). K tomuto datu získal celkem 42 let pojištění, za každý rok pojištění činí sazba procentní výměry důchodu 1,5 % výpočtového základu, tj. 63 % (42 x 1,5%). Jeho výpočtový základ je 16 000 Kč. Za 1 080 dnů „předčasnosti“ se sazba procentní výměry důchodu snižuje o 14,4 % výpočtového základu (4 x 0,9 % + 4 x 1,2 % + 4 x 1,5% = 14,4 %). Po snížení o 14,4 % činí sazba procentní výměry 48,6 %. Procentní výměra důchodu tedy činí 7 776 Kč (48,6 % ze 16 000 Kč). Základní výměra v roce 2019, stejná pro všechny důchody, je 3 270 Kč. Výše předčasného starobního důchodu bude tedy celkem 11 046 Kč (7 776 a 3 270).

POZOR: přesně o 3 roky (tj. o 1096 dní) dříve, bylo by krácení větší – činilo by 15,9 % za 13 započatých 90 denních úseků.

❖ pokud poživatel starobního důchodu přiznaného před dosažením důchodového vykonává výdělečnou činnost nebo je mu poskytována podpora v nezaměstnanosti nebo podpora při rekvalifikaci, výplata tohoto důchodu mu až do dosažení důchodového věku nenáleží.

❖ přivydělat si při pobírání předčasného starobního důchodu můžete, ale jste omezeni výší příjmu; tzv. zaměstnání malého rozsahu, rozhodný příjem nedosahuje 3 000 Kč za kalendářní měsíc při DPC nebo 10000 Kč při DPP.

Předdůchod

- ❖ lze odejít do důchodu až o 5 let před tím, než je nárok na řádný starobní důchod
- ❖ čerpá se z vlastního účtu na vlastním doplňkovém penzijním spoření (dříve penzijním připojištění)
- ❖ výhoda předdůchodu ► pokud se splní podmínky výplaty předdůchodu, stát platí zdravotní pojištění
- ❖ řádný důchod se po odchodu do důchodu o něco zkrátí, není to tak výrazné jako při předčasném důchodu
- ❖ doba pobírání předdůchodu není dobou pojištění ani náhradní dobou pojištění; pobírání předdůchodu je hodnoceno jako vyloučená doba (nemá negativní dopad na vyměřovací základ)
- ❖ před odchodem do předdůchodu je nutné mít na účtu doplňkového penzijního spoření finance na celou dobu čerpání předdůchodu ► **na každý měsíc v předdůchodu je nutno mít minimálně 30% průměrné mzdy v daném roce**
- ❖ abychom mohli začít čerpat předdůchod, musíme být minimálně 5 let účastni na penzijním připojištění či doplňkovém penzijním spoření
- ❖ předdůchod lze čerpat **minimálně dva roky a maximálně pět let**; s předdůchodem lze skončit podle uvážení, nejdříve však tři roky před tím, než se dosáhne důchodový věk - tedy v momentě, kdy je nárok na předčasný důchod; předčasný důchod je ale trvale krácený, takže pokud je nasporeno dost peněz, je výhodnější pobírat předdůchod až do řádného starobního důchodu

Odložený důchod

- ❖ výkon výdělečné činnosti (např. jako zaměstnanec nebo OSVČ) po dosažení důchodového věku pojištěnce, který v této době nepobíral starobní důchod; za výkon výdělečné činnosti pro účely přesluhování se považuje pouze taková činnost, která zakládá účast na důchodovém pojištění; do této doby se přitom nezahrnují dny pracovního volna bez náhrady příjmu či neomluvené nepřítomnosti v práci a dále např. doba dočasné pracovní neschopnosti
- ❖ výše procentní výměry starobního důchodu se zvyšuje po vzniku nároku na tento důchod pojištěnci, který vykonával výdělečnou činnost a nepobíral přitom starobní důchod ani invalidní důchod pro invaliditu třetího stupně; za každých 90 kalendářních dnů této výdělečné činnosti náleží zvýšení o 1,5 % výpočtového základu
- ❖ zvyšování procentní výměry starobního důchodu je možné rovněž za dobu výdělečné činnosti vykonávané po vzniku nároku na tento důchod při jeho souběžném pobírání v plné výši, a to o 0,4 % výpočtového základu za každých 360 kalendářních dnů
- ❖ nárok na zvýšení procentní výměry starobního důchodu má pojištěnec v tomto případě vždy po 2 letech, pokud výdělečná činnost trvala nepřetržitě po tuto dobu, nebo po skončení výdělečné činnosti;
- ❖ při pobírání tohoto důchodu v poloviční výši náleží zvýšení procentní výměry o 1,5 % výpočtového základu za každých 180 kalendářních dnů

Invalidní důchod

➤ vývoj v invalidních důchodech

❖ od 1. 1. 2010 již mezi druhy důchodů uvedené v zákoně č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, nepatří plný invalidní důchod a částečný invalidní důchod. Namísto těchto dvou dávek je zavedena dávka pouze jedna, a to invalidní důchod. V závislosti na zjištěném stupni invalidity se invalidní důchod rozlišuje na invalidní důchod pro invaliditu prvního stupně, na invalidní důchod pro invaliditu druhého stupně a na invalidní důchod pro invaliditu třetího stupně. Rozdíl mezi jednotlivými stupni invalidity spočívá v míře poklesu pracovní schopnosti pojištěnce.

➤ podmínky nároku na invalidní důchod

❖ pojištěnec má nárok na invalidní důchod, jestliže nedosáhl věku 65 let a stal se:

- invalidním a získal potřebnou dobu pojištění, pokud nesplnil ke dni vzniku invalidity podmínky nároku na řádný starobní důchod, popřípadě, byl-li přiznán předčasný trvale krácený starobní důchod, pokud nedosáhl důchodového věku, nebo

- invalidním následkem pracovního úrazu nebo nemoci z povolání (potřebná doba pojištění se nevyžaduje)

❖ pojištěnec je invalidní, jestliže z důvodu dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu nastal pokles jeho pracovní schopnosti nejméně o 35 %

❖ jestliže pracovní schopnost pojištěnce poklesla

- **nejméně o 35 %, avšak nejvíce o 49 %, jedná se o invaliditu prvního stupně,**

- **nejméně o 50 %, avšak nejvíce o 69 %, jedná se o invaliditu druhého stupně,**

- **nejméně o 70 %, jedná se o invaliditu třetího stupně.**

➤ **doba pojištění**

❖ potřebná doba pojištění se zjišťuje z období před vznikem invalidity

do 20 let méně než jeden rok,

od 20 let do 22 let jeden rok,

od 22 let do 24 let dva roky,

od 24 let do 26 let tři roky,

od 26 let do 28 let čtyři roky a

nad 28 let pět roků.

❖ jde-li o pojištěnce ve věku nad 28 let, pak 5 let z posledních 10 let před vznikem invalidity

❖ v případě pojištěnce staršího 38 let se podmínka potřebné doby pojištění pro nárok na invalidní důchod považuje rovněž za splněnou, byla-li tato doba získána v období posledních 20 let před vznikem invalidity; potřebná doba pojištění činí přitom 10 roků

Př. 1: Muž narozený 1. 1. 1980 byl k 10. 3. 2013 uznán invalidním. Vzhledem k tomu, že ke dni vzniku invalidity bylo žadateli o důchod 33 let, bude se potřebná doba pojištění zjišťovat z posledních 10 let před vznikem invalidity – rozhodné období je od 10. 3. 2003 do 9. 3. 2013. V této době musel žadatel získat alespoň 5 let (1825 dní) pojištění, jinak mu nárok na přiznání invalidního důchodu nevznikne.

Př. 2: Muž narozený 1. 1. 1970 byl k 1. 5. 2013 uznán invalidním. V době vzniku invalidity mu bylo 43 let. V rozhodném období od 1. 5. 2003 do 30. 4. 2013 získal pouze 4 roky a 227 dní pojištění – podmínku 5 let pojištění z posledních 10 let nesplnil. Vzhledem k tomu, že už mu bylo 38 let, bude se zjišťovat také splnění podmínky získání 10 let pojištění z posledních 20 let před vznikem invalidity. V rozhodném období od 1. 5. 1993 do 30. 4. 2013 žadatel o důchod získal 11 let a 357 dní pojištění a nárok na přiznání invalidního důchodu mu tedy vznikl.

➤ **výše invalidního důchodu**

❖ výše základní výměry invalidního důchodu činí **3 550** Kč měsíčně

❖ výše procentní výměry invalidního důchodu činí za každý celý rok pojištění

-0,5 % výpočtového základu u 1. stupně ID,

-0,75 % výpočtového základu u 2. stupně ID,

-1,5 % výpočtového základu u 3. stupně ID

❖ nejnižší procentní výměra invalidního důchodu je stanovena ve výši **770 Kč** měsíčně bez ohledu na stupeň invalidity

❖ invalidní důchod se (stejně jako ostatní druhy důchodů) skládá ze základní a procentní výměry. Procentní výměra invalidního důchodu je individuální a závisí na délce doby pojištění, příjmech dosahovaných před vznikem invalidity a na uznaném stupni invalidity. Do doby pojištění pro nárok i výši invalidního důchodu se započítávají rovněž tzv. náhradní doby pojištění, jako např. doba péče o dítě do 4 let věku nebo doba evidence na úřadu práce.

❖ **při změně stupně invalidity** se stanoví výše invalidního důchodu, a to ode dne, od něhož došlo ke změně stupně invalidity. Mění se přitom pouze výše procentní výměry invalidního důchodu, a to tak, že se procentní výměra ve výši, v jaké náležela ke dni předcházejícímu dni změny stupně invalidity, vynásobí příslušným koeficientem. Koeficient činí při změně:

- z prvního stupně na druhý 1,5
 - z prvního stupně na třetí 3
 - z druhého stupně na třetí 2
- z třetího stupně na druhý 0,5
- z třetího stupně na první 0,3333
- z druhého stupně na první 0,6666

➤ **dopočtená doba**

❖dopočtenou dobou je doba od vzniku nároku na invalidní důchod do dosažení důchodového věku – započítává se do dob pojištění.

❖v závislosti na datu vzniku nároku na invalidní důchod a na délce doby českého pojištění získané v období od 18. roku věku pojištěnce do vzniku nároku na invalidní důchod se dopočtená doba započte buď plně nebo ve sníženém rozsahu.

❖dopočtená doba v praxi znamená, že se při výpočtu invalidního důchodu zohledňuje nejen doba pojištění získaná do vzniku invalidity, ale i doba od vzniku nároku na invalidní důchod do dosažení důchodového věku. Zjednodušeně řečeno doba, kterou by hypoteticky mohl člověk získat, pokud by se nestal invalidním.

❖pro účely zjištění dopočtené doby se pro muže i ženy určuje důchodový věk jednotně - považuje se za něj důchodový věk stanovený pro ženy stejného data narození, které nevychovaly žádné dítě. V úvahu se tedy nebere skutečný důchodový věk žadatele. Zákon o důchodovém pojištění umožňuje dopočtenou dobu započítat v plném rozsahu při splnění určitých podmínek, jde především o získání doby z českého důchodového pojištění.

❖**plný zápočet dopočtené doby**

❖vznikl-li nárok na invalidní důchod před 18. rokem věku, resp. před 19. rokem věku, nebo je - li období od dosažení 18 let věku do vzniku nároku na invalidní důchod plně kryto dobou českého pojištění, nebo

❖vznikla-li invalidita následkem pracovního úrazu nebo nemoci z povolání

❖vznikla-li invalidita v období ode dne dosažení 18 let věku do dne předcházejícího dni dosažení 28 let věku a doba od dosažení 18 let věku, která není kryta dobou českého pojištění, je kratší 1 roku, nebo

❖vznikla-li invalidita v období ode dne dosažení 28 let věku do dne předcházejícího dni dosažení 40 let věku a doba od dosažení 18 let věku, která není kryta dobou českého pojištění je kratší 2 let, nebo

❖vznikla-li invalidita ode dne dosažení 40 let věku a později a doba, která není kryta dobou českého pojištění, je kratší 3 let.

Příklad

narozen 15. 6. 1976 - od **1. 9. 2014 nárok na invalidní důchod pro invaliditu třetího stupně**

- ❖ celou dobu od dosažení věku 18 let do vzniku nároku na invalidní důchod od 15. 6. 1994 do 31. 8. 2014) má pokrytou pojištěním (pracoval) = 7.383 dní
- ❖ důchodového věku pro nárok na starobní důchod (65 roků) dosáhne 15. 6. 2041
- ❖ dopočtená doba, tedy doba od vzniku nároku na invalidní důchod do dosažení důchodového věku, tj. od 1. 9. 2014 do 14. 6. 2041 se rovněž započítává v plném rozsahu (činí cca 9925 dní)
- ❖ s dopočtenou dobou činí celková doba pojištění 17 308 (7383+9925) dní, tj. 47 roků a 153 dní
- ❖ výše procentní výměry, jedná-li se o invaliditu třetího stupně, činí 1,5 % výpočtového základu (měsíčně) za každý celý rok pojištění, tudíž 70,5 % (47 x1,5).
- ❖ byl zjištěn osobní vyměřovací základ (dále OVZ) pojištěnce ve výši Kč 25 000
- ❖ po redukci OVZ podle pravidel platných pro důchody byl stanoven výpočtový základ Kč 14 947
- ❖ z tohoto výpočtového základu činí procentní výměra invalidního důchodu 10 537 (70,5 % z 14 947)
- ❖ celková výše důchodu tedy činí **14 087 Kč** (procentní výměra 10 537 Kč + základní výměra 3550 Kč)
- ❖ V případě, že by tentýž pojištěnec měl v období od dosažení věku 18 let do vzniku invalidity, tedy od 15. 6. 1994 do 31. 8. 2014 (7 383 dní) pokrytou pojištěním pouze dobu 10 let (3 650 dní), krátí se mu dopočtená doba (9925 dní) poměrem získané doby pojištění (3 650 dní) k celkové době mezi dosažením věku 18 let a vznikem nároku na invalidní důchod (7 383 dní)

Výpočet:

- ❖ $9925 \times (3\ 650 : 7\ 383) = 4906$ dní, tj. 13 roků a 161 dní.
- ❖ s dopočtenou dobou činí celková doba pojištění 8 556 dní (3650 + 4906), tj. 23 roků a 161 dní
- ❖ z výpočtového základu Kč 14 947 činí procentní výměra invalidního důchodu 34,5 % (1,5 x 23), tedy 5 157 Kč
- ❖ celková výše důchodu tedy činí Kč **8 707 Kč** (procentní výměra Kč 5 157 + základní výměra Kč 3550)

➤ **přeměna invalidního důchodu na důchod starobní**

❖ nárok na invalidní důchod pro invaliditu prvního nebo druhého stupně a nárok na invalidní důchod pro invaliditu třetího stupně pojištěnce, který nebyl účasten důchodového spoření ze zákona, zaniká dnem, kterým jeho poživatel dosáhl věku 65 let nebo důchodového věku, je-li důchodový věk vyšší než 65 let. Tímto dnem vzniká tomuto poživateli důchodu nárok na starobní důchod, a to ve výši, v jaké náležel dosavadní invalidní důchod. Nárok na tento druh starobního důchodu však nevyklučuje nárok na řádný starobní důchod.

➤ **souběh invalidního důchodu a výdělečné činnosti**

❖ předpisy o důchodovém pojištění neobsahují žádné ustanovení, které by omezovalo výdělkové možnosti poživatelů invalidních důchodů. U osob, kterým byl přiznán invalidní důchod pro invaliditu prvního a druhého stupně, právní úprava dokonce počítá s tím, že svůj zbývající pracovní potenciál využijí a budou vykonávat výdělečnou činnost, kterou jim jejich zdravotní stav umožní.

➤ **zápočet doby pobírání invalidního důchodu do starobního důchodu**

❖ pro nárok i výši starobního důchodu se započítává pouze doba pobírání invalidního důchodu pro invaliditu třetího stupně (před 1. 1. 2010 plného invalidního důchodu). Pokud občan při pobírání invalidního důchodu pro invaliditu prvního nebo druhého stupně není výdělečně činný, resp. nevykonává činnost zakládající účast na pojištění, samotné období pobírání těchto typů důchodů se mu nezapočítá do doby důchodového pojištění pro nárok na starobní důchod. Tato situace může negativně ovlivnit výši budoucího starobního důchodu a dokonce způsobit, že nárok na něj nevznikne, protože nebude získána potřebná doba důchodového pojištění.

➤ **invalidní důchod a jeho výše v mimořádných případech**

❖ na invalidní důchod III. stupně má nárok též osoba, která dosáhla aspoň 18 let věku, má trvalý pobyt na území ČR a je invalidní pro invaliditu III. stupně, jestliže tato invalidita vznikla před dosažením 18 let věku a tato osoba nebyla účastna pojištění po potřebnou dobu ► tzv. invalidita z mládí

❖ procentní výměra invalidního důchodu pro invaliditu III. stupně činí v těchto případech 45 % výpočtového základu – jedná se o všeobecný vyměřovací základ, který o dva roky předchází roku přiznání invalidního důchodu.

Vdovský a vdovecký důchod

➤ **sociální událostí vymezující tuto životní situaci je ovdovění, případně ztráta živitele**

➤ **podmínky nároku na vdovský a vdovecký důchod**

❖ vdova má nárok na vdovský důchod po zemřelém manželovi, který

▪ byl poživatelem starobního nebo invalidního důchodu, nebo

▪ splnil ke dni smrti podmínku potřebné doby pojištění pro nárok na invalidní důchod nebo na starobní důchod, anebo zemřel následkem pracovního úrazu (nemoci z povolání)

❖ vdovec má nárok na vdovecký důchod za stejných podmínek jako vdova na vdovský důchod

➤ **vdovský/vdovecký důchod náleží po dobu jednoho roku od smrti manžela/manželky**

❖ **po uplynutí této doby** má vdova/vdovec nárok na vdovský důchod, jestliže

.pečuje o nezaopatřené dítě,

.pečuje o dítě, které je závislé na péči jiné osoby ve stupni II až IV,

.pečuje o svého rodiče nebo rodiče zemřelého manžela/manželky,

.který s ní žije v domácnosti a je závislý na péči jiné osoby ve stupni II až IV,

.je invalidní ve třetím stupni,

.dosáhl/a alespoň věku o 4 roky nižšího, než činí důchodový věk pro muže stejného data narození nebo důchodového věku, je-li důchodový věk nižší.

➤ **nárok na důchod při splnění podmínek vznikne znovu, pokud jsou tyto podmínky splněny do dvou let od dřívějšího zániku nároku na vdovský nebo vdovecký důchod.**

➤ **stanovení věku pro nárok na vdovský/vdovecký důchod v praxi**

❖ s účinností od 1. 1. 2010 dochází k výrazné modifikaci. Zatímco u osob, které ovdověly do 31. 12. 2009, činí předepsaný věk pro pokračování nároku na dávku 55 let u žen a 58 let u mužů, při ztrátě životního partnera po tomto datu se věková hranice pro obnovení dávky nově postupně zvyšuje. Tato úprava souvisí s prodloužením věkové hranice pro odchod do starobního důchodu. Nová věková hranice již není pevná jako do konce roku 2009 (55 resp. 58 let), ale je pohyblivá. Závisí na kalendářním roce narození pozůstalé osoby. Touto novou věkovou hranicí je buď:

- dosažení důchodového věku muže narozeného ve stejném kalendářním roce jako pozůstalá osoba, od toho věku se však odečítají 4 roky nebo
- dosažení vlastního důchodového věku pozůstalé osoby, je-li důchodový věk nižší.

➤ **příklad:**

- *Vlastní důchodový věk ženy narozené v roce 1953, která vychovala 3 děti, činí 58 let. Důchodový věk muže narozeného v roce 1953 činí 63 let. 63 let minus 4 roky = 59 let. Této ženě postačí k pokračování (obnově) nároku na vdovský důchod dosáhnout jejího vlastního důchodového věku, neboť ten je pro ni výhodnější.*
- *Vlastní důchodový věk ženy narozené v roce 1953, která vychovala 2 děti, činí 59 let a 4 měsíce. Důchodový věk muže narozeného v roce 1953 činí 63 let. 63 let minus 4 roky = 59 let. Této ženě postačí k pokračování (obnově) nároku na vdovský důchod dosáhnout důchodového věku muže stejného data narození, který po odečtení 4 roků činí 59 let a je pro ni výhodnější.*

➤ **výše důchodu**

- ❖ výše základní výměry vdovského a vdoveckého důchodu činí **3550** Kč měsíčně
- ❖ výše procentní výměry je stanovena výší procentní sazby z důchodu ► **50 % výměry starobního nebo invalidního důchodu pro invaliditu třetího stupně**, na který měl nebo by měl nárok zemřelý v době smrti
- ❖ pokud zemřelý manžel nebo zemřelá manželka ke dni smrti nepobíral(a) starobní důchod nebo invalidní důchod pro invaliditu třetího stupně, je třeba nejprve posoudit, zda by ke dni smrti měl/a nárok na starobní důchod a pokud ano, stanovit jeho výši a následně výši vdovského nebo vdoveckého důchodu
- ❖ pokud zemřelý manžel nebo zemřelá manželka nesplňoval/a podmínky nároku na starobní důchod, avšak splňoval/a podmínku potřebné doby pro nárok na invalidní důchod, je třeba stanovit, kolik by činil invalidní důchod pro invaliditu III. stupně, a následně výši vdovského nebo vdoveckého důchodu. Pobíral-li však zemřelý manžel nebo zemřelá manželka ke dni smrti invalidní důchod pro invaliditu I. nebo II. stupně, je třeba nejprve provést změnu na invalidní důchod pro invaliditu III. stupně a pak stanovit výši vdovského nebo vdoveckého důchodu.

➤ **souběh důchodů**

- ❖ je-li vdova poživatelkou vdovského i vlastního důchodu, pak náleží **vyšší důchod v plné výši (základní + procentní výměra) a z nižšího důchodu náleží pouze polovina procentní výměry**;
- ❖ pozůstalostní důchod nebude přiznán druhovi nebo družce ani rozvedeným párům. Registrovaní partneři pak také dle zákona nemají na výplatu důchodu nárok, a to bez ohledu na délku trvání vztahu.

➤ praktické příklady výpočtu vdovského důchodu

❖ příklad 1:

❖ Žena, která ovdověla, sama nedostávala žádný důchod, a důchodového věku ještě nedosáhla. Je zatím stále zaměstnána. Její manžel, který zemřel, pobíral starobní důchod, jehož výše v době smrti byla 13 720 Kč.

manželův důchod tedy zahrnoval základní složku 3550 Kč a procentní výměru 10 170 Kč

50% z procentní výměry důchodu zesnulého manžela je 5085 Kč

vdovský důchod tedy bude **8635 Kč** (5085+3550)

❖ příklad 2:

❖ žena pobírá starobní důchod ve výši 10 570 Kč. Její zemřelý manžel také pobíral starobní důchod ve výši 13 880 Kč. V tomto případě se jedná o tzv. „**souběh důchodů**“ a postup výpočtu výše vdovského důchodu je odlišný

důchod ženy ve výši 10570 Kč zahrnuje základní složku 3550 Kč a procentní složku 7020 Kč

důchod manžela ve výši 13880 Kč zahrnoval základní složku 3550 Kč a procentní složku 10330 Kč

ze starobního důchodu manžela se vypočítá 50% procentní výměry, tedy 5165 Kč

protože se jedná o souběh dvou důchodů (starobní důchod ženy a vdovský důchod) srovnává se výše procentní výměry z každého z obou důchodů. Důchod s vyšší procentní výměrou dostane žena celý (tedy svůj starobní důchod). Z nižší procentní výměry (vdovský důchod) ale v tomto případě dostává pouze polovinu (tedy reálně je to 25% z původní procentní výměry starobního důchodu manžela). Základní výměra důchodu pak náleží jenom jednou. Ve výsledku pak je celkový důchod ženy:

nová výše důchodu (starobní + vdovský) = 13 153 Kč (10 570 Kč = původní starobní důchod + 2 583 Kč = 25% z procentní výměry důchodu manžela)

Sirotčí důchod

➤ podmínky nároku na sirotčí důchod – sociální událostí je ztráta rodiče (osiření)

❖ má nezaopatřené dítě, zemřel-li

- rodič (osvojitel)

- osoba, která převzala dítě do péče nahrazující péči rodičů, a dítě na ni bylo v době její smrti odkázáno výživou, kterou nemohli ze závažných důvodů zajistit jeho rodiče (netýká se pěstounů)

➤ **jestliže rodič nebo osvojitel:** pobíral/a starobní důchod nebo pobíral/a invalidní důchod (bez ohledu na stupeň invalidity) nebo ke dni smrti splnil/a podmínku potřebné doby pojištění pro nárok na invalidní důchod nebo ke dni smrti splnil/a podmínku nároku na starobní důchod nebo zemřel/a následkem pracovního úrazu; úmrtí se nově (od 2018) fiktivně považuje za den vzniku invalidity, takže vzniká nárok na sirotčí důchod pokud alespoň 1 rok pojištění v posledních 10 letech, případně 2 roky v posledních 20, pokud zemřelý starší 38 let

❖ oboustranně osiřelé dítě má nárok na sirotčí důchod po každém ze zemřelých rodičů

➤ **výše sirotčího důchodu**

❖ výše základní výměry důchodu je stanovena procentní sazbou z průměrné mzdy – 10 % a činí **3550** Kč měsíčně (v případě oboustranného sirotka náleží základní výměra pouze jednou)

❖ výše procentní výměry důchodu **činí 40 % procentní výměry starobního nebo invalidního důchodu** pro III. stupeň invalidity, na který měl nebo by měl nárok zemřelý v době smrti.

➤ **doba vyplácení sirotčího důchodu**

❖ nárok na sirotčí důchod náleží po celou dobu, po kterou je sirotek nezaopatřeným dítětem. Za nezaopatřené dítě se pro účely zákona o důchodovém pojištění považuje dítě do skončení povinné školní docházky, a poté nejdéle do 26. roku věku; po skončení povinné školní docházky se do 18. roku věku považuje za nezaopatřené dítě také dítě, které je vedeno v evidenci úřadu práce jako uchazeč o zaměstnání a nemá nárok na podporu v nezaměstnanosti nebo podporu při rekvalifikaci.

➤ **sirotčí důchod a dálkové nebo kombinované studium**

❖ bude záležet na tom, jestli student během dálkového studia současně pracuje. Pokud ano, a pokud mu toto zaměstnání zakládá účast na nemocenském pojištění, pak mu nárok na sirotčí důchod zaniká. Jedná se především o práci na HPP (plný nebo i zkrácený úvazek), práce na DPP (dohoda o provedení práce), pokud je příjem vyšší než 10000 Kč měsíčně nebo práce na DPČ (dohoda o provedení práce), pokud je sjednaný příjem vyšší než 2500 Kč měsíčně.

➤ **sirotčí důchod a brigáda při studiu**

❖ pokud student během studia chodí na nějakou brigádu (a nejedná se o dálkové nebo kombinované studium), pak by vykonávání takové brigády (např. práce na DPP nebo DPČ) nemělo mít vliv na sirotčí důchod

➤ **sirotčí důchod a svatba**

❖ v souvislosti se sirotčím důchodem a svatbou mohou nastat dvě situace:

- situace, kdy se pozůstalý rodič znovu ožení nebo vdá; v takovém případě nárok na sirotčí důchod nezaniká; dítě jej dostává i po svatbě svého rodiče; jedinou výjimkou by byla situace, kdyby si nový manžel/manželka dítě osvojili
- situace, když dítě (které je samo nezaopatřené, např. z důvodu studia), uzavře sňatek; pokud i po svatbě trvají důvody nezaopatřenosti (studium pokračuje), pak tato svatba na sirotčí důchod také nemá vliv

Kontrolní úkoly

➤ **Výše důchodu dle výpočtové formule roku 2021 (v Kč) DOPLŇTE TABULKU !!!**

❖ v přiložené tabulce proveďte výpočet starobního důchodu dle legislativy roku 2021 v závislosti na různé výši osobního vyměřovacího základu a získané době pojištění

Osobní vyměřovací základ	Doba pojištění				
	37 let	39 let	41 let	43 let	45 let
12 000 Kč					
17 000 Kč					
22 000 Kč					
27 000 Kč					
32 000 Kč					
40 000 Kč					
50 000 Kč					
70 000 Kč					